

El centre de Can Tàpera, depenent de l'Obra Social i Cultural de "Sa Nostra", ha estat durant els mesos d'octubre, novembre i desembre l'escenari d'un cicle de conferències anomenat Societat i sostenibilitat. Diferents experts han explicat la seva opinió sobre la relació entre ambdós conceptes, i han aportat noves perspectives d'anàlisi des del punt de vista econòmic o de la participació ciutadana, tot proposant una redefinició d'idees i de noves actuacions més respectuoses amb el medi ambient.

Per una societat sostenible

Maria Ferrer

Una de les propostes del cicle fou la presentació de la publicació *Signes Vitals 1999*. Aquest document és elaborat anualment pel Worldwatch Institute de Washington i permet d'analitzar si la societat s'enfila per la senda de la sostenibilitat o si, pel contrari, se'n desvia. Tal i com va explicar Josep Puig i Boix, doctor en enginyeria industrial i supervisor tècnic de *Signes Vitals*, en la seva edició del mil·lenni, es

posa en evidència el naixement d'una economia totalment nova i d'una revolució ambiental que pot ser d'un abast igual al de la revolució industrial que ens va conduir a l'actual situació d'insostenibilitat.

D'altra banda, l'ecòleg urbà Salvador Rueda va exposar la relació entre els models urbans i la sostenibilitat/insostenibilitat. Tenint en compte que són els sistemes de gestió i d'organització de les ciutats els responsables de l'impacte que aquests nuclis provoquen, el conferenciant defensà la necessitat que hi hagi nous models que garanteixin la sostenibilitat. Una ciutat alternativa que ha de partir de l'anàlisi d'elements fonamentals com l'ordenació del territori, els models de mobilitat i els fluxos de materials i d'energies.

El turisme i la seva empremta ecològica fou el tema elegit per l'enginyer industrial i consultor independent Antonio Estevan. Definí l'empremta com "l'espai ecològic necessari per produir la quantitat d'un determinat recurs que és consumit per una activitat humana concreta, en aquest cas el turisme", Estevan deixà palesa la desproporció que es dona entre els territoris ocupats per les instal·lacions turístiques i els recursos que s'hi consumeixen.

Joan David Tàbara va tancar el cicle de conferències amb una crida al que va anomenar el "coneixement per a la sostenibilitat", que suposa entendre la necessitat de disminuir l'ús de recursos naturals no renovables, de minimitzar els nivells actuals de contaminació i d'evitar pèrdua de biodiversitat. Per això, afegí, la població ha de saber com fer-ho i això s'aconsegueix, segons David Tàbara, amb una major participació ciutadana en temes de medi ambient i sostenibilitat.

GEA va entrevistar dos dels conferenciantes, el professor de la Universitat Autònoma de Barcelona Rafael Grasa i el doctor en Ciències Econòmiques José Manuel Naredo.

Rafael Grasa: el desenvolupament més enllà de l'economia

M.F.

Rafael Grasa, a més d'ensenyar Relacions Internacionals, coordina l'àrea d'estudis sobre cooperació i desenvolupament del Centre d'Estudis Internacionals de l'Autònoma. Expert i investigador de temes com les negociacions mediambientals globals, la seguretat ecològica o les polítiques de cooperació per al desenvolupament, és autor de nombroses publicacions i forma part del consell de redacció de prestigioses revistes. Ha estat president de la Federació Catalana d'Organitzacions no Governamentals per al Desenvolupament des de setembre del 1995 fins al maig de 1999. La seva conferència a Can Tàpera tenia el següent títol: *Pobresa, medi i desenvolupament: la sostenibilitat des de l'òptica de l'ecodesenvolupament*.

-Vostè proposa la necessitat de revisar conceptes com desenvolupament. En quin sentit?

-El desenvolupament s'havia entès com un equivalent al creixement econòmic i bàsicament com un problema que només afectava els països del Sud. Les tendències últimes han suposat traslladar el concepte a un terreny molt més complicat, que ens diu clarament que desenvolupament no pot ser només un concepte econòmic, sinó que s'entén com la capacitat d'ampliar les opcions de les persones, per tant com la satisfacció de necessitats bàsiques dels éssers humans, tot entenent aquestes necessitats com els

béns materials, des de l'alimentació, la casa, la seguretat física, o d'altres no materials, com pot ser la pròpia intimitat o la llibertat. Aleshores això ha implicat un canvi en els darrers quinze o vint anys, que és el que jo anomeno la multidimensionalitat del desenvolupament. Quan dic multidimensionalitat el que vull dir és que el desenvolupament té components econòmics, socials i mediambientals.

-Com es combinen aquestes tres dimensions?

-Primer, qualsevol procés d'aquest tipus implica tenir en compte les constriccions de l'entorn, que són inevitables si volem que hi hagi sostenibilitat, però que al mateix temps són diferents

a cada lloc i en especial són diferents al Nord i al Sud. En segon lloc, hem de tenir en compte que l'objectiu del desenvolupament és el benestar de les persones i per tant la dimensió social és clara. No té sentit el creixement econòmic si no és per ampliar el benestar social de la majoria de la gent. I la tercera dimensió és l'econòmica, que ha passat a ser bàsicament instrumental, fins i tot en el tema que es planteja de taxes ecològiques, que tenen aquest sentit. Els instruments econòmics són claus per a la sostenibilitat, però ja no en són la finalitat. D'alguna forma, el circuit, el cercle s'ha tancat i l'economia passa a ser un instrument important en l'objectiu a aconseguir. Amb aquesta multidimensionalitat, desenvolupament és un concepte aplicable a la totalitat d'estats i societat, no només a les del Sud.

-Què suposa a la pràctica aplicar aquesta concepció?

-Això és la teoria, i ja és molt, és el que els organismes internacionals en relació al desenvolupament plantegen. Ningú no dubta que cal parlar del desenvolupament humà, per tant centrat a escala humana, de les persones, encara que malgrat tot, a la pràctica, les coses no són així i el creixement econòmic a la pràctica continua sent l'objectiu clau, bàsic, i en això cal recordar que creixement econòmic sense repartició és inviable, sense que això, en el cas dels països del Sud, invalidi el tema del creixement econòmic. És a dir, de vegades, als països del Sud, és necessari que hi hagi creixement econòmic; el pastís és molt petit, tan petit que encara que estigués ben repartit, que no ho està, seria insuficient la quantitat de pastís per apagar la sensació de gana de les persones. Es tracta, per tant, que el pastís sigui més gros, però que augmenti harmònicament, de forma sostenible i tot assegurant una repartició justa. Això només es pot fer d'una forma, i aquest és el gran problema quan parlem de la concepció de desenvolupament, que és d'una forma equitativa, i l'equitat, en un primer moment, no vol dir igualtat, perquè hi hagi equitat vol dir que els que menys tenen han de rebre més per intentar compensar. I aquest és el tema de fons, perquè els recursos de la biosfera són limitats, tots ho sabem, i això implica que si volem un creixement sostenible i un desenvolupament sostenible en els països del Sud, haurem de malbaratar menys en els països del Nord i clar, aquestes coses ja són diferents. No és el mateix dir que tothom pot créixer i no canviar el seu model de vida, sense que passi res, que dir que els recursos són limitats, i és evident que no podem arribar a tenir els mateixos tipus de recursos. Per posar un exemple, jo sempre poso als meus alumnes el següent exercici, que calculin què significaria que els ciutadans xinesos, més de mil milions de persones, en un temps relativament curt, quinze anys, que és si fa no fa el procés de desenvolupament accelerat en el franquisme del creixement econòmic espanyol, passessin de la mitjana que tenen actualment de cotxes, a una mitjana com la nord-americana, de 0,7 o 0,8 cotxes per persona, que calculin les emissions de CO₂ i d'altres substàncies nocives al medi ambient per saber què implicaria això i que aleshores intentin superar l'insomni que els provocarà l'anàlisi d'aquest tipus de coses. El problema és que no hi ha cap raó moral perquè els xinesos no puguin tenir el mateix nombre de cotxes que els nord-americans. Per tant, una de dues, o canviem el model de vida o és cert que és difícil endevinar que la Terra pugui suportar en quinze anys què significaria això.

INCENTIVAR EL CANVI

-I per on s'ha de començar a canviar el model? No sembla fàcil.

-El problema és aconseguir incentius perquè les coses canviïn. Les coses no canvien soles, per tant jo proposo que hi hagi una actuació a nivell personal, per un costat, de canvi d'hàbits de consum. No pot ser que nosaltres continuem malbaratant sense tenir en compte que el nostre malbaratament per petit que sigui ens afecta a tots. Això vol dir un exercici de tornar a recordar unes qüestions d'austeritat, sense que sigui tornar als temps de les espelmes, però sí intentar ser conscients dels excessos consumistes i, en aquest sentit, hi ha iniciatives força interessants de consum sostenible o de comerç just, etcètera, que es plantegen aquest tipus de qüestions del canvi personal com un element educatiu, pedagògic. En segon lloc, és especialment important que allò que prediquem a nivell internacional comencem a fer-ho a ca nostra, és a dir, que introduïm models sostenibles començant per casa. Jo sempre intento fer reflexionar sobre el nostre model de vida, que és el més insostenible, el dels països del Nord, som un 20% de la població mundial i consumim gairebé el 80% dels recursos energètics que anualment el món utilitza. És evident que aquí hi ha coses que cal anar canviant, amb necessitat també que els governs es plantegin aquestes qüestions. Hi ha coses importants que es poden fer, amb valentia, com per exemple començar a produir determinats tipus d'instruments que estan perfectament identificats, com són tot el tema dels instruments econòmics, com seria l'ecotaxa, que es planteja aquí a les Illes i del qual se n'ha parlat molts de cops a la Mediterrània. Seria molt senzill protegir la biodiversitat de la Mediterrània, que està molt malmesa en general, si féssim una cosa tan senzilla com gravar cada moviment turístic en un dòlar, que és una xifra que per a un turista no té cap importància, però significa cent milions de dòlars a l'any, perquè són cent milions els moviments turístics que es produeixen cada any a la Mediterrània. Això em porta al tercer tipus de canvi, que és que, si tenim en compte que els problemes de desenvolupament i de medi ambient exigeixen solucions institucionals més generals, si no actuem a nivell de país, de municipi, d'illa, de regió, de comunitat europea, és impossible trobar solucions, perquè els problemes mediambientals no coneixen fronteres, i per tant s'han de cercar solucions individuals i globals. En síntesi, diria que es tracta d'aprendre no només com havien dit els ecologistes a pensar globalment, sinó a actuar globalment, i sobretot a pensar multidimensionalment, la qual cosa suposa que el que aquí potser és una bona solució tal volta no ho és per a la resta del món.

-Però és cert que el model que s'exporta és el nostre, el model occidental, i aquesta és l'aspiració dels països del Sud.

-Sí, la característica del ciutadà occidental és cap al messianisme i aquesta reflexió sobre el desenvolupament cap on ens du és a ser cada cop més modestos. Hi ha salvadors confessionals i no confessionals, d'esquerres, de centre i de dreta, vull dir amb això que no és una característica només pròpia dels missioners, per dir-ho així. Finalment, comença a arribar a la gent que entén que no es pot anar als països del Sud per explicar-los la solució específicament nostra, perquè potser no els serveixi. Jo

sempre em refereixo a les paraules de Vandana Shiva, que diu que no només es pot protegir la biodiversitat si només conservem les espècies animals. Allà on s'ha conservat la biodiversitat s'ha conservat també la vida social, i d'alguna manera el que ell ha volgut aplicar és que si volem conservar la biodiversitat d'una zona hem de conservar la vida rural existent. Això ho han descobert a Itàlia fa uns anys i els ha costat molt de temps i molts de diners. Prop de Milà funciona un gran parc que intenta protegir el que queda del medi ambient i el que han descobert és que la forma més fàcil de fer això és donar subsidis a la vida pagesa que hi havia. Resulta més barat donar subsidis i que hi hagi activitat real, en aquest cas activitat rural controlada, que no aquesta concepció tan occidental de parcs protegits absolutament, que són artificials i que a la llarga plantegen dificultats. El que es plantegen són relacions més harmòniques amb el medi ambient.

EL PAPER DE LES ONG

-Vostè ha estat president de la Federació Catalana d'Organitzacions no Governamentals. El seu discurs hauria de dur a un replantejament de la feina d'aquestes entitats?

-Efectivament, i en això hem intentat treballar molt. Les organitzacions no governamentals no han de ser salvadores, messiàniques, han de recordar que la seva tasca fonamental no és el Sud, sinó el Nord, recordar-nos a tots que es poden fer les coses de forma diferent. En algun moment les organitzacions varen caure en aquest joc de voler salvar i varen arribar a considerar-se la veu al Nord de les persones del Sud. Algunes, d'altres encara no, són ja conscients que el Sud pot parlar amb la seva pròpia veu, que és una veu molt atractiva i molt sàvia.

-El terme sostenibilitat s'ha banalitzat?

-Sí, sense cap dubte. Quan va sorgir aquest terme, i quan es va consagrar, va ser a la Cimera de Río, i el que ha passat és que no s'ha anat més enllà. Què és la sostenibilitat? Es deia que es tracta de fer ús dels recursos de tal manera que puguin servir per a ara, però també per a les generacions posteriors. I això planteja moltes preguntes, molts de factors, com quanta gent seran aquestes generacions? El diagnòstic seria, com ja fa temps que vàrem sobrepassar el concepte de sostenibilitat, què és el que podem reduir, què és el que no podem reduir. I a partir d'aquest moment intentar salvar com a mínim algunes qüestions. Aquest és l'exercici bàsic que s'hauria de fer. El perill és que, sobretot als països del Sud, s'utilitza la idea de sostenibilitat com una mena de panacea que resol tots els problemes per als quals ningú no té la solució. Es parla de turisme sostenible, un tipus de turisme molt propi dels països occidentals, que volen anar a certs llocs on hi ha una biodiversitat conservada. Però en aquest sentit s'ha de ser molt dur i tornar al sentiment d'educació que deïem abans. Dificilment podem dir que practiquem l'ecoturisme o el turisme ecològic si els occidentals que anem als països del Sud a fer aquest tipus de turisme utilitzem el mateix tipus de consum d'aigua que feim aquí, perquè així ens trobarem que tensionem fortament una zona, que és el que es produeix en molts de casos, sense anar molt lluny, al nord de Tunísia. A Tunísia ens trobam que pràcticament a les mateixes zones es donen contradiccions en l'ús de tres activitats intensives amb l'aigua. Una el turisme, perquè el turista que hi va és de dues o tres dutxes al dia com a mínim. En segon lloc, agricultura, bàsicament horticultura. I en tercer lloc hi ha una indústria a la zona que també consumeix molta d'aigua. És evident que aquí hi ha un model de sostenibilitat mal aplicat. Que a la ma-

teixa zona hi hagi tres activitats que competeixen entre elles en l'ús d'aigua obliga a un model que és el mateix que trobem a molts de països de la Mediterrània occidental.

-Respecte d'aquestes idees que vostè planteja, és optimista?

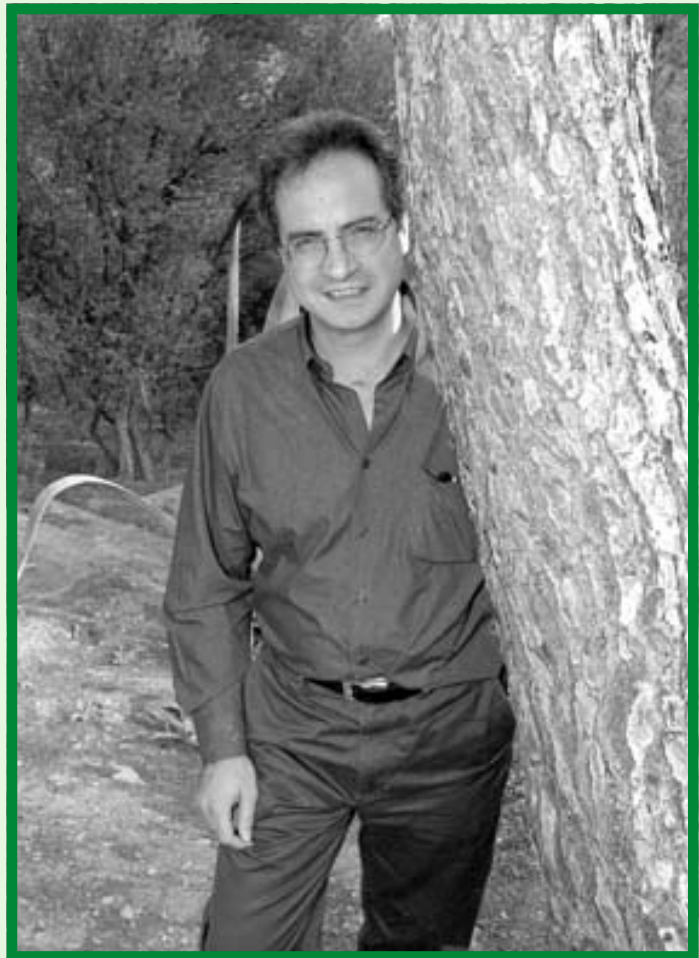
-Sí, del que es tracta és de ser conscients que per gestionar aquests problemes a nivell global cal cedir una mica de sobirania. I posarem un exemple, novament de la Mediterrània: tenim una mar que des de fa vint-i-tres anys té el programa més important que hi ha hagut mai d'acció ambiental. Malgrat això, l'any 1996 es plantejà que hi havia el mateix problema que vint anys enre, la qual cosa ens demostrava que la Mediterrània no es podrà protegir fins que no hi hagi mecanismes de cessió de sobirania que ens permetin controlar globalment els cursos mitjans i alts dels rius, que és on comencen a produir-se els problemes d'abocaments de tots tipus de residus que van al mar. Si l'únic que tenim és sobirania per tractar aigües internacionals és evident que la situació no se solucionarà. El que dic és que cal buscar formes de resolució institucional d'aquests problemes. I som optimista justament per la gravetat de la situació, crec que sí, que hi ha una clara consciència que la situació és greu, sense catastrofisme de cap tipus, que apareixen noves formes de gestió d'aquests temes i que aquesta gravetat de la situació fa que molta gent entengui que en situacions de sobirania limitada és inviable.

ENTRE EL NORD I EL SUD

-En aquestes tres dimensions que vostè comentava del concepte de desenvolupament, la social, l'ecològica i l'econòmica, és aquesta darrera la que dona prioritat a tot, i si el món està cada cop més lligat a l'economia, al bon estat de les finances i a les multinacionals, es pot canviar aquesta dinàmica?

-És veritat que hi ha el problema que les relacions internacionals s'han economitat i la política ja no és l'element clau, i això fa que els mateixos estats ja no puguin controlar les coses i moltes d'accions, que s'escapen de les seves mans. La bretxa entre el Nord i el Sud no acaba de créixer, però és que a més a més apareixen "suds" al mateix Nord. Nord i Sud tenen diferències, però, què tenen en comú?, l'exclusió social, i en aquest sentit jo intento plantejar que no es pot veure com a diferent la pobresa, el medi ambient i el desenvolupament, perquè són termes lligats. Sovint els ecologistes s'havien apropiat als temes de la pobresa amb una actitud massa occidental. Si ara tenim en compte això, ens trobem que el problema de demà, quin és?, el medi ambient, però el problema d'avui, actual, sense el qual no hi haurà demà, és la pobresa i l'exclusió, i és un problema que tenim arreu de la societat, amb una diferència. Al Nord, l'exclusió afecta un terç de la població, que ja és molt, però més o menys els dos altres terços ho passen bé. El

problema és que al Sud la pobresa arriba a afectar dos terços de la població, i només un terç ho passa bé. Hi ha una forma molt gràfica de calcular això: és agafar país per país per saber quina és la relació entre el 20% més ric i el 20% més pobre. Als països del Nord normalment la relació és d'un a sis, i a Espanya ni tan sols arriba a sis. És a dir, que el 20% més ric és sis vegades més ric que el 20% més pobre. Però, als països del Sud, i el cas de Brasil és el més expressiu, la relació és d'un 30%. És aquí on cal recordar que els temes mediambientals ens afecten a tots i que tenen una incidència diferent en el Nord i en el Sud, perquè en el Sud els temes mediambientals estan lligats en el cercle viciós: pobresa, medi ambient, desenvolupament. La pobresa és un factor enormement degradant per

al medi ambient i per tant, si volem lluitar per la protecció del medi ambient al Sud, que és molt important, perquè la major part de la biodiversitat de la Terra és als països prop de l'Equador, no es pot fer amb criteris d'aquí. L'única forma de lluitar per la defensa del medi ambient en aquests països, la qual cosa és lluitar per la supervivència de l'espècie humana, és lluitar per l'eradicació de la pobresa. D'altra manera, serà inviable. Com s'explica a la gent del Sud, que lluita per intentar sobreviure, que no pot prorrogar una mica la frontera agrícola per entrar en boscos primaris, perquè aquell bosc és molt important i volem protegir-lo nosaltres, però aquella gent el que vol és menjar cada dia, i nosaltres, que ja fa dècades que no tenim boscos, els ho diem des d'un Nord opulent...